

Urednik
Mirjana Sovrović

Marija-Lujza fon Franc

MAČKA
*Priča o izbavljenju
ženskog principa*

Preveo s engleskog
Srđa Janković

Naslov originala
Marie-Louise von Franz, *The Cat*
A Tale of Feminine Redemption
Copyright © 1999 by Marie-Louise fon Franz
INNER CITY BOOKS of Toronto, Canada
© Fedon, Beograd

 fedon

Beograd, 2018

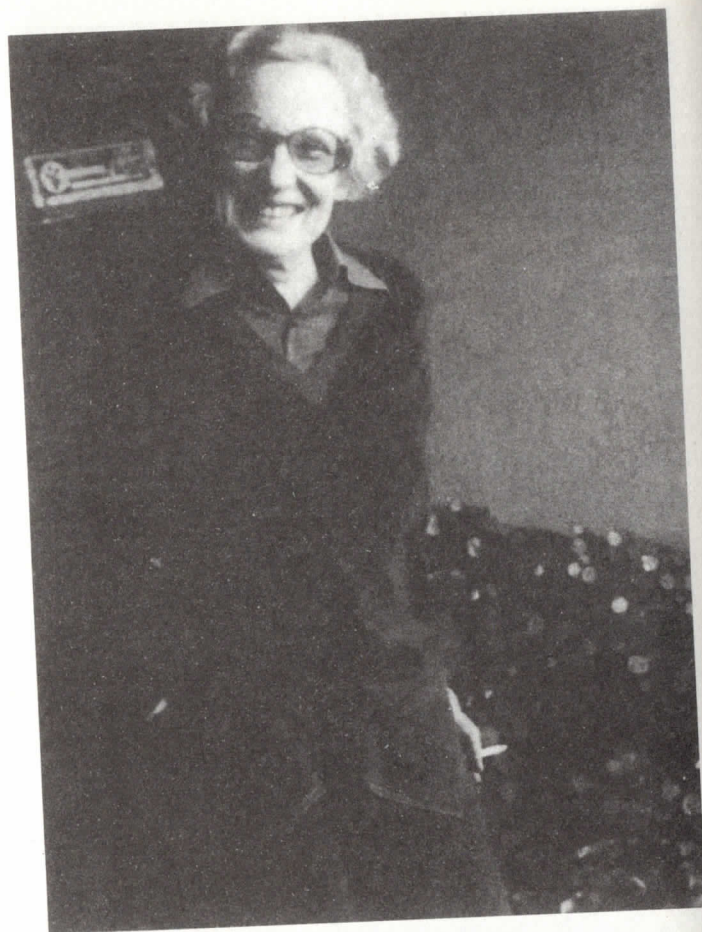

Marija-Lujza fon Franc i K. G. Jung, oko 1960. godine

Predgovor

Danas se bajke izučavaju s raznih stanovišta: iz ugla istorije književnosti, narodnog predanja, etnologije, sociologije i, ne na poslednjem mestu, dubinske psihologije. Poslednjem stanovištu pripada i ova knjiga, čiji je cilj da čitaoca osposobi da prepozna arhetipski materijal i da njime rukuje u okvirima jungovske psihologije.

Želim da zahvalim gđi Alison Kaps koja je prekućala originalni transkript seminara s magnetofonskih traka. Najveću i najsrdačniju zahvalnost upućujem dr Vivijen Makrel, bez čije pomoći knjigu nikada ne bih dovršila, jer je obavila posao koji daleko nadilazi sredivanje teksta.

Marija-Lujza fon Franc u Bolingenu

Uvod

Kada radite s analizandima opazićete da oni često sanjaju značajne arhetipske snove a da ih kao takve ne prepoznaju. Ponekad se iz arhetipskog sna probude duboko uzdrmani i tada im ništa i ne morate reći. Znaju da se dogodilo nešto suštinsko jer su to i sami osetili. Emocija koja izaziva preobražaj u potpunosti je doprla do njih. No u drugim prilikama dobićete snove u kojima su se susreli sa veoma važnim arhetipskim motivima i to vam govore glasom koji ne odaje nikakvo uzbuđenje. Uopšte im ne pada na um da je u tim snovima ma šta neobično. Reakcija im se, možda, ogleda jedino u tome što su blago zbunjeni umesto da budu uzdrmani. Kratko se zasmiju, a onda kažu: „Noćas sam sanjao – ili sanjala – čudan san, jedan od onih snova koji se ne daju povezati ni sa čim prepoznatljivim.“

Ako u takvom slučaju ne shvatite da je reč o arhetipskom snu, ako ne uočite njegovu dubinu, propustićete kolosalnu priliku, jer u terapiji, kako je Jung isticao, jedino arhetipski doživljaj vodi ka isceljenju. Sve tehnike kojima se služimo naprosto olakšavaju ljudima da se prema takvom doživljaju otvore. No on u potpunosti izvire iz nesvesnog i čin je milosti koji ni-

kako ne možemo da iznudimo; možemo samo da ga iščekujemo, da se za njega pripremamo i da se nadamo da će se zbiti. Ako do toga ne dođe, ne možete postići mnogo. Uz dobro vođenje i sve što uz to ide moguće je određeno poboljšanje, ali ne i istinski napredak ili izlječenje. Ponekad se arhetipska asistencija, da tako kažemo, odigra u tajnosti. Naide tajanstveni mali san i osoba ga ispriča s neobičnim smeškom; upitate je: „Imate li kakvih asocijacija?“, a ona kaže „Ne“, ili vam pak ispriča nešto što je, nekada davno, već znala... Svega toga morate stalno biti svesni.

Sve više uviđam da ljudi još nisu naučili kako da ulove prave asocijacije. Umesto da iznesu asocijaciju, mnogi pacijenti skloni su da naprasno posegnu za tumačenjem. Sanjaju neki san i odmah kažu: „Oh, opet me obuzima negativna majka“, ili nešto slično. Takve izjave možete naprosto zanemariti. To je svesno mišljenje; nije da ne može biti ispravno, ali će u devedeset pet odsto slučajeva biti pogrešno. Takvim činom svest po pravilu nastoji da odagna san – „Ah, pa ja o tome već sve znam“ – kako bi ga što pre poslala na smetlište. Zato morate da kažete: „Ne, ne, pripazite. Osmotrite san. Kakva je Vaša asocijacija na...“ – šta god da je sadržaj sna, a tada ćete otkriti da osobe koje arhetipski san nije uzdrmao obično nemaju mnogo asocijacija ili su pak one veoma škrte i štute. „Vatra?“, pitate ih. „Vatra gori“, kažu one, ili „jednom sam videla vatru“, ili nešto podjednako trivijalno. Doživljaj, drugim rečima, nije dopro do njih; u takvom slučaju morate se upoznati s dubinom i emocionalnom težinom celokupnog zbivanja da biste ga nekako izrazili.

No nema svrhe da osobe na terapiji zatrpavate mitološkim asocijacijama. Takve asocijacije morate dobro

poznavati, ali ih ne smete ispaljivati na pacijente poput mitraljeskih rafala. Potrebne su vam zato da bi i vas same ponele ili uzdrmale, da bi vas odgovarajući motiv dirnuo, a tada ćete već nekako pronaći i prave reči ili pravi kontekst da iskažete šta osećate. To ćete biti u stanju jedino ako vas nosi trenutak. Tako nešto ne možete unapred da naučite. Ali zato možete da naučite kako da se prema arhetipskom materijalu postavite, kako da ga prepoznate, kako da mu odmerite dubinu i da zahvaljujući tome budete spremni na odgovarajuću reakciju. I zato upražnjavamo tumačenje bajki.

Mnogo je zahtevnije baviti se bajkama nego narodnim pričama, u kojima je junak ili junakinja ljudsko biće. U narodnoj priči, recimo, muškarac noću pohodi razrušeni zamak, pa tamo iznenada iskrsne zmija sa zlatnom krunom, moli ga da je poljubi a zatim se preobrazila u prelepu devojkicu i tako dalje. Muškarac kome se to zbiva običan je čovek – poput vas ili mene – a priča nas izveštava o svim njegovim reakcijama; primera radi, o tome kako isprva pomisli: „Ne, neću da poljubim tu hladnu, odvratnu životinju“ i naježi se od straha, no onda opet pomisli: „Pa dobro, ona je, na kraju krajeva, nesrećno stvorenje“, ili šta mu već padne na um. Ljudske reakcije su, dakle, u priči potanko opisane.

Folklorista Maks Liti, koji je veoma dobro razumeo razlike između bajke i narodne priče, napisao je o tome knjigu.¹ Može se reći da se u pričama radi o svesnom ljudskom biću koje ima numinozan doživljaj nesvesnog. Taj numinozan doživljaj – recimo, susret

¹ Max Lüthi, *Volksmärchen und Volkssagen*, 2. izd., Franck Verlag, Bern i Minhen 1966.

sa zmijom koja nosi zlatnu krunu – tretira se kao da je stvaran, upravo stoga što se u mitologiji bogovi, duhovi i demoni posmatraju kao da su i oni u svakom pogledu stvarni poput nas. U pričama se uvek dođe do neke granice, ego uvek naiđe na nešto zastrašujuće, neuobičajeno, uzbudljivo, dramatično, a onda usledi sretan svršetak, ili pak neuspeh i smrtna opasnost; junak tad mora da umakne i da se vrati kući.

Rekla bih da u ovakvim pričama postoje paralele sa određenim zbivanjima koja se odigravaju i danas. U primitivnim i zemljoradničkim društvima ljudi i dalje imaju numinozne doživljaje. U takozvanom civilizovanom životu, mi držimo noć na odstojanju električnim osvetljenjem i mislimo kako smo „prosvetčeni“, spolja i iznutra zaštićeni od svega što ona nosi. Ali ako živite izvan grada, gde noću morate dugo da idete do kuće po mrklom mraku, dok drveće šumi a uz to ste, recimo, popili i koju časicu više, još uvek se svašta može dogoditi! Kao što se u prošlosti uvek i događalo. I zato je u pričama susret s nesvesnim predstavljen baš onako kako se nekad i odigravao. Ukoliko su uzbudljive i zanimljive, takve priče se uvek iznova prepričavaju: „Bio jednom u našem selu neki čovek koji se zaputio u noć, otišao čak tamo do one napuštene vodenice, a kad joj se primakao video je da u njoj gori svetlo, začuo je larmu i ušao...“, i tako dalje.

Bajke su, naprotiv, apstrakcija, kako ih Liti i naziva. Zato u njima nemate ljudski ego koji se suočava sa svetom nesvesnog. Umesto toga imate fantastične pripovesti u kojima međusobno saobraćaju imaginarna bića ili arhetipske predstave nesvesnog. To bi bio jedan od načina da formulišemo razliku. Priču i njenog junaka, koji nekud odlazi i susreće jedan ili više arhe-

tipova, uvek obasjava naša ovostrana svetlost svesti. U pričama se uvek prelazi neki prag, a ponekad se i beži natrag u strahu.

U bajci, pak, imate i pripovedača – a to je ego – koji vam govori o igri arhetipova u nesvesnom. U bajkama junak nije normalno ljudsko biće i ne pokazuje ljudske reakcije. On se ne prestravi kada naleti na zmaja. Ne daje se u bekstvo kada mu se obrati zmija. Ne usplahiri se čak ni kad mu se noću pored kreveta odnekud stvori princeza i stane ga zlostavljati – niti kada se dogodi ma šta drugo. Može biti inteligentan, ali i Tupavko* – priprosta, nepromućurna osoba. Hrabar je, pametan ili lukav, i već tome slično, ali na veoma šablonski način. A kroz pripovest uvek prolazi aktivno od početka do kraja – bam, bam, bam, u skladu sa svojom prirodom. Ukoliko je dovitljiv, od svega pravi trikove. Može se reći da ne poseduje apsolutno nikakvu psihologiju. Ako ga pobliže osmotrimo opazićemo čisto šablonsku, arhetipsku figuru.

Jedini ego u bajkama je, dakle, pripovedač, koji se ponekad pojavljuje na početku a ponekad na kraju, dođuše ne baš u svim bajkama. U određenim zemljama, na primer u Rumuniji, pripovedač će pripovest započeti rečima: „Jednom sam...“, što je neka vrsta konvencionalne formule; ili pak: „Na kraju sveta, s one strane vremena i prostora, iza sedam gora i sedam mora, uz tarabu koja ograđuje zemlju, bio jednom jedan kralj...“, i tako dalje. To se pred svaku bajku izrecituje kao pesmica: „Na kraju sveta, uz tarabu koja ograđuje zemlju...“ Pripovedač time obavlja neku vrstu *rite d'entrée* [ulaznog obreda], a na kraju uvek usledi *rite de sortie*

* Lik iz bajke „Zlatna guska“ braće Grim. – *Nap. prev.*

[izlazni obred] poput rečenice: „Bio sam na venčanju i ušunjabo se u kuhinju da ukradem mesa i vina, ali me je kuvar šutnuo u tur i zato sam utekao ovamo, pa vam sad sve ovo pričam.“ Ili, na primer, Cigani kažu: „Venčanje je bilo divno, svi su se veselo gostili icem i picem, samo mi, sirotani, nemamo šta da jedemo“, pa onda idu okolo sa šeširovom i prose. To je takođe *rite de sortie*. Pripovedač nam na početku stavi do znanja da ulazimo u drugi svet a na kraju nas, obično uz blagu pošalicu, obavesti da iz njega izlazimo. U međuvremenu slušamo šta se sve u tom drugom svetu dogodilo. Zato morate naročito izbegavati da na ovakve priče projektujete vašu ličnu psihologiju i vlastite doživljaje. Zaista je neophodno da im pristupite kao kakav prirodnjak koji proučava ribe ili drveće – što je moguće objektivnije.

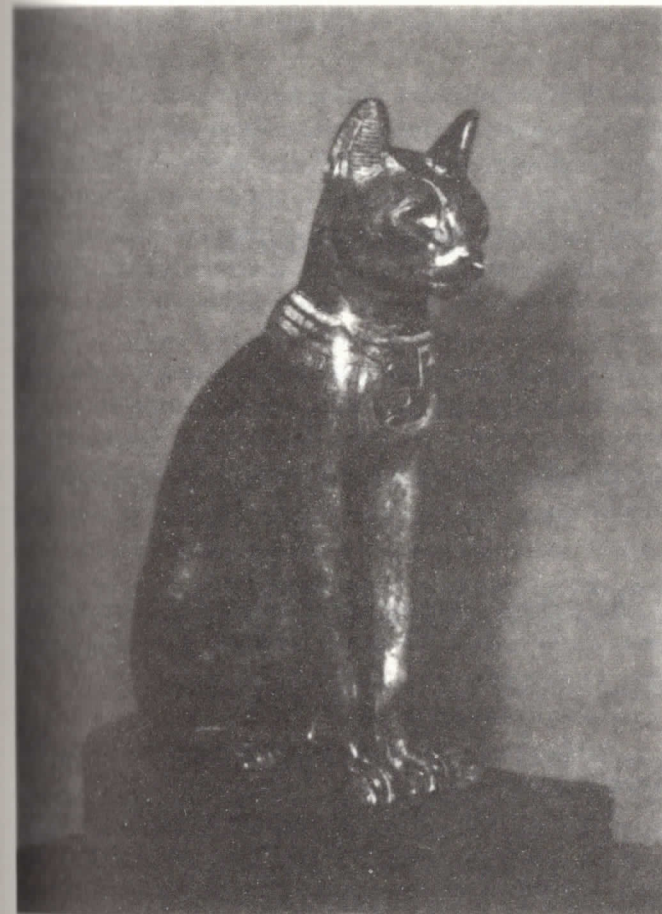
Ovu pouku je veoma važno usvojiti, jer uvek postoji opasnost da će analitičar projektovati vlastito mišljenje na san koji ima pred sobom. Primera radi, u kabinet vam uđe feminizirani mladić koji nije oženjen i još uvek živi s majkom, a vi naprečac – možda i ispravno – zaključite: „O, pa to je mamin sin.“ A onda on sanja kako ga proždire velika zmija i vi pomislite: „Eto, odista ima kompleks majke.“ Ali to nije tumačenje. To je zapravo tek projektovanje vašeg vlastitog mišljenja na nesvesnu predstavu. Ako imate dobru intuiciju, mišljenje vam može biti ispravno, ali je takav postupak veoma opasan, jer se nesvesno – ili onaj isceliteljski proces u njemu – nikad ne kreće pravolinijski. Ono uvek pravi najneverovatnije zaokrete.

Primera radi, vi pomislite: „Ovom čoveku je potrebno da se odvoji od mame“, no onda, može biti, iskrnsne čitava serija snova koji ga podstiču da poboljša odnos

s majkom. Tad morate da budete dovoljno vispreni i u isti mah dovoljno objektivni da primetite: „Ovo je čudno. Uopšte mi se ne uklapa. Ali nesvesno nas vodi u tom pravcu – hajde da ga sledimo.“ A to nećete biti u stanju ako projektujete vlastito mišljenje. Na kraju naiđe veoma lukav zaokret nesvesnog i vi uvidite da je ono sve vreme vodilo tog mladića ka odvajanju od majke, ali neočekivanim, zaobilaznim putem kojeg nikada ne biste bili dovoljno pametni da se sami dosetite. Zbog toga se morate starati da budete objektivni i da ne zaključujete ishitreno. A tome vas najbolje mogu poučiti upravo bajke. Možete pročitati baš sve o psihologiji, ali potom ćete naprosto morati da osmotrite šta imate pred sobom. Kakva je, nezavisno od mog mišljenja, poruka bajke? Ključno je da se s tim pitanjem saživimo i da naučimo da ga uvek postavljamo.

Imala sam jednog pacijenta s negativnim kompleksom majke. Dolazio je kod mene s mnoštvom pribeđenih snova, veoma često u depresivnom, negativnom raspoloženju. Nije bio mračna osoba, ali bi uvek ispoljavao pesimizam kad bi ga obuzela Anima. Došao bi na analitički sat sa sumornim izrazom lica i rekao: „Nesvesno me je opet kritikovalo.“ A ja bih odgovorila: „Pa dobro, da čujemo!“ Zatim bi mi on ispričao veoma povoljan san, ali s nekim negativnim motivima. Isključivo bi se za njih vezao. „Eto, san mi opet kaže da sam niko i ništa. Izgubljen sam, na pogrešnom sam putu“, i tako u beskraj. Svaki put bih bila prinuđena da sve to naprosto odgurnem u stranu i da mu kažem: „Dosta s tim, hajde da počnemo ispočetka. Osmotrimo sve to objektivno. Nemojte dopustiti Vašoj jezivoj crnoj Animi da opet sve prekrije svojim crnilom pre no što uopšte stignete i da bacite pogled.“

I sam pacijent, dakle, može biti sklon da vas navede da materijal prilagođavate svom mišljenju. Objektivnost je, razume se, na kraju krajeva samo aproksimacija. Neizbežno je da na bajku projektujemo vlastitu ličnost; vidimo ono što nam privlači pogled, a previdamo sve što se ne uklapa u našu koncepciju. Otud je i takozvano objektivno tumačenje daleko od potpune objektivnosti, ali se u najmanju ruku možemo odupreti onim najprimitivnijim oblicima projektovanja i činiti pokušaje u tom pravcu.

Sveta egipatska mačka, 30. godina pre nove ere
(Britanski muzej, eksponat br. 64391)